

Huvudbrandstationen på Nordhemsgatan i Göteborg på 1910-talet

MINNEN

från huvudbrandstationen i Göteborg
på 10- och 20-talen.

C. G. EKSTEDT

FÖRORD

Föreliggande arbete har skrivits för att inflyta i Göteborgs Brandförsvars personal-tidning och syftet har närmast varit att lämna en redogörelse för huvudbrandstationens användning på hästbrandkårens tid.

Samtidigt har jag emellertid kortfattat med några minnesglimtar berättat om en svunnen epok som ligger nära i tiden men som dock i så många avseenden skiljer sig från nutiden.

Skriften är närmast skriven för de brandmän som arbetat på huvudbrandstationen och känner till byggnaden, men då det visat sig att även gamla göteborgare och andra är intresserade har detta särtyck tillkommit.

Författaren

Under tiden 1906–1933 bodde jag , som är son till framlidne brandchefen Gustaf Ekstedt, på huvudbrandstationen i Göteborg.

Min far var vice brandchef åren 1901–1911 och därefter brandchef till 1932 då han avled.

Under åren 1914–1919 genomfördes brandkårens motorisering. Sommaren 1923 var jag anställd som brandman vid brandkåren.

Då jag torde vara en av de få nu levande personer, som har minnen från hästbrandkårens tid, har jag blivit ombedd att skriva ner mina minnen från den tiden.

Jag vill framhålla att de uppgifter jag kommer att lämna inte är kontrollerade av mig utan endast grundar sig på minnen från barn- och ungdomsåren kompletterade med en äldre persons livserfarenhet.

Stallet och de ilska hästarna. Höskullen en förbjuden men åtråvärd lekplats. Hästar är för manfolk.

Det är självklart att på hästbrandkårens tid mycket av brandkårens verksamhet kretsade kring hästen. Huvudbrandstationen byggdes år 1891 och var för sin tid en mycket modern anläggning.

I byggnadens mittflygel mellan de båda gårdarna var stallet inrett. Jag vill minnas att det var ett stall för tolv hästar, uppdelat på två rader med sex spiltor på vardera sidan. Ovanför stallet låg en höskulle till vilken en järntrappa ledde upp. I stallet fanns en mindre kammare för de två stallvakterna. Det var

förbjudet för oss barn att gå in i stallet och upp på höskullen. Hästarna var ystra och vilda och ansågs elaka och farliga. Det hindrade inte att jag och min syster samt ett par av brandmästarnas barn brukade smyga oss förbi stallvakterna och gå upp på höskullen.

Det var otänkbart att vi barn skulle såsom nutidens flickor får göra fått hjälpa till med hästarna. Det var ett manfolksjobb. På landet i äldre tider var det mannens sak att ta hand om hästarna; kvinnan fick ta hand om korna. Det var i primitiva samhällen en inrotad sedvänja som inte ens krig kunde bryta. Det berättas sålunda att när finska bönder i slutet av andra världskriget flydde till Norrland undan tyskarna, medförande sin boskap, männen vägrade ta hand om korna utan detta fick svenska värnpliktiga göra. Nu för tiden är det som bekant tvärt om, flickorna tar hand om hästarna och nästan ingen pojke vill ha med hästar att göra.

För större uttryckningar med tre fordon, två manskaps- och materielvagnar samt en stege, användes fem hästar. Det fanns tre stationsvakter och två stallvakter och var och en tog ut sin häst. De hästar som skulle användas stod i spiltan med huvudet utåt. När larm gick – på den tiden användes elektriska ringklockor – blev hästarna vilda, frustade och sparkade. Allt skulle gå mycket fort. Anspänningstiden fick på dagen inte överstiga en minut och på natten 90 sekunder. Selarna var upphängda i taket och sänktes ner på hästarna.

Svårare att vara kusk än chaufför.

Det var svårt att vara kusk under uttryckningar. Hästen kördes i galopp och nyfikna människor kunde komma i vägen. Säkert var det svårare att vara kusk än chaufför. Ett befäl satt bredvid och var beredd att ta tömmarna om kusen nödgades släppa dem. Brandchefen Tegnér var artillerist liksom vice brandchefen Nicander och sålunda van vid hästar. Min far var visserligen infanterist men som uppvuxen på landet även van vid hästar.

Hästarna rastades och kuskarna övades så gott som dagligen. Därvid användes den s.k. rastvagnen som stod i en vagnbod belägen i norra gårdens nordöstra hörn. När jag var i förskoleåldern och på förmiddagarna lekte på norra gården, var ett av nöjena att se när rastvagnen kom tillbaka från körningen. Den något välfödde brandförmannen som hade befälet på rastvagnen brukade då säga "nu skall det bli gott med en öl" och så gick han upp till marketenteriet som låg i mittflygelns andra våning.

Ett annat skådespel som utspelades på norra gården och som jag följde med största intresse var när höbalar hissades upp till höskullen. Detta skedde genom ett enkelt lyftblock där kraften var ett antal brandmän som under hejarop firade upp balen.

Kåren starkaste man.

På mittflygelns östsida låg smedjan. Där regerade smeden 48 Johansson, kårens starkaste man. Det var mycket spännande att se in i

smedjan. Det verkade farligt och inte fick vi barn gå in där. Gnistor yrde när det glödgade järnet formades till olika bruksföremål, vanligen hästskor.

Intressant var också att se när hästarna skoddes. Det ägde rum på gården utanför smedjan. Vi barn tyckte det var hemskt synd om hästerna när hovarna skars rena och ändå värre när hästskorna spikades fast, men min mor sa att det är inte värre än när man klipper naglarna.

Julfesten på trettondagsafton årets höjdpunkt för barnen.

Strax öster om stallet i mittflygelns låg gymnastiksalen som var mindre än dess efterföljare i andra våningen. I gymnastiksalen ägde på trettondagsafton julfesten för brandkårens familjer rum. Då var det utdelning av gott till barnen och ringlekar. Det var årets höjdpunkt för barnen – de var inte så bortskämda på den tiden. Vid niotiden då i vagnhallen serverades öl och smörgåsar åt de vuxna, fick jag och min syster gå hem. Vi var givetvis avundsjuka på de barn som fick stanna kvar.

Brandmännen mångsysslare.

På nedre botten i mittflygelns låg också en snickar- och en måleriverkstad. Efter vad jag hört sysslar brandmännen numera endast med sådant som har direkt anslutning till brandsläckning och andra uppgifter räddningsverket har.

På 10- och 20-talen var det annorlunda. Brandmännen sysslade med en mängd olika arbetsuppgifter som nu övertagits av andra yrkesgrupper, antingen av anställda i brandförsvaret eller av utomstående entreprenörer.

Orsaken härtill var för det första att det rörde sig om en kvarvarande rest av den naturhushållning som utmärkte nästan all verksamhet i äldre tider. För det andra berodde det på den långa tjänstgöringstid brandmännen då hade. I min barndom var brandmännen sålunda lediga vart sjätte dygn och under den tid jag tjänstgjorde vid brandkåren vart fjärde dygn.

Det var därför nödvändigt att ge brandmännen något att göra under vakttjänsten – utryckningar var inte så vanliga på den tiden. Brandmännen fick inte slå dank utan borde sysselsättas, ty som det står i den Lindbladskatekesen: "Arbete befördrar hälsa och välbefinnande och avhåller från många tillfällen till synd."

Om brandmännen fick syssla med sådant som man eljest måste betala för sparade ju dessutom kommunen pengar. Arbetstiden fick dock ej bli för lång då en brandman måste vara utvilad när kvällen kom, då det ju kunde bli en eldsvåda på natten som krävde stor fysisk insats.

Om städning och spottkoppar.

Varje brandman, som inte var avdelad till särskilt vakttjänst eller hade ett kvalificerat

hantverksarbete hade på morgonen en städ- eller rengöringsuppgift att utföra. Det gällde sopning av gator och gårdar, städning av olika utrymmen o.dyl.

Städningen övervakades av den legendariske kasernmästaren och chefsordonnansen Stålmän, alla brandbarnens favorit, då han på ett oefterhärmligt sätt ledde barnens lekar på julfesten. Det berättades om honom att när han sökte anställning som brandman hos brandchefen Tegnér han för att demonstrera sin lämplighet gjorde en frivolt.

Vid ett tillfälle under min tjänstgöring vid brandkåren, när jag höll på att städa den långa korridoren, som gick mellan norra och södra flygeln, och var sysselsatt med att dammtorka ungefär så som jag sett min mor göra hemma, kom Stålmän fram och yttrade: "Ekstedt är alldeles för noggrann." För att demonstrera hur det skulle gå till tog han en dammtrasa och vispade runt dammet, varefter han tillade: "Det är viktigast med spottkopparna".

Spottkopparna var av mässing och var utplacerade lite var stans. De var fulla av utspottad snus och inte särskilt roliga att göra rena. Stålmäns yttrande var dock välbetänkt. Annars kunde det gå, som när jag under andra världskriget år 1940 gjorde militärtjänst på kasernen i Uddevalla. Det var mycket kallt och spottkopparna i trappan, som inte tömdes, växte till isberg.

Vi vill inte vara några djävla städkärringar.

Vid ett tillfälle, när jag tillsammans med ett

par brandmän städade och putsade fönster i en trappuppgång yttrade en av brandmännen: "Vi vill inte vara några djävla städkärringar." Jag ogillade uttrycket, då jag var uppfostrad till att anse varje hederligt arbete respektabelt men opponerade mig inte. Yttrandet var både progressivt och reaktionärt. Progressivt därför att det förebådade den utveckling som den tilltagande arbetsfördelningen och specialiseringen skulle medföra, reaktionärt därför att det uttryckte förakt för enklare arbete och kvinnor.

När brandmännen byggde bilar.

Vid brandkåren fanns hantverkare av olika slag, som kunde göra det mesta som kåren hade behov av. Under åren 1914–1919 motoriserades brandkåren. Scania Vabis levererade ett lastbilschassi och sedan byggde kårens skickliga hantverkare bilen i övrigt. Därigenom kunde en brandkårs speciella behov tillgodoses.

Markententeriet och hur brandmännen fick mat.

I mittflygeln öster om höskullen låg markententeriet. Det fyllde väl i huvudsak samma uppgift som "markan" på ett regemente. Jag tror att kårens ungkarlar i allmänhet intogs sina måltider där. I övrigt ordnades matfrågan genom permissioner. De flesta brandmännen bodde i närheten av huvudbrandstationen på Långgatorna, Nordhemsgatan och i Haga. Även om på 10 och 20-talet tidvis rådde bo-

stadsbrist, var det i regel inte svårt för en brandman att få bostad. Genom sin trygga anställning var han en eftersträvarsvärd hyresgäst.

Jag kan tyvärr ej påminna mig att jag vid något tillfälle var inne på markententeriet. Det var troligen förbjudet område, men ej så intressant att förbudet trotsades. Mitt enda minne är servitriserna, som låg och tittade ut i det öppna fönstret och flirtade med brandmännen.

Gårdarna – en svunnen idyll.

Gårdarna på ömse sidor om mittflygeln, vilka under senare tid varit belamrade med bilar och insvepta i ohälsosamma bensinångor, var på hästbrandkårens tid och många år därefter en verklig idyll. Gårdarna var belagda med sand och det fanns gräsmattor och andra planteringar. Det var gott om träd och buskar. På våren blommade syrener, rosenhagtorn och guldregn med förödande prakt. Vackra blommor växte här och var. Små idylliska syrenbersåer pryddes gårdarna. Under första världskriget odlades även grönsaker. Under hästbrandkårens tid främjades även växtligheten av den goda tillgången på hästgödsel. Luften på hästbrandkårens tid var mycket hälsosammare än den senare blev.

På båda gårdarna fanns en paviljong, ett med tak försett lusthus utan väggar utom nedtill. Paviljongen användes för sällskaplig samvaro under den varma årstiden.

I den norra gården nordöstra hörn fanns ett

stort skjul, avsett för enklare arbetsfordon, som ej fick plats i vagnhallen. Ett övningstorn fanns på samma plats som det senare nu rivna tornet och var helt byggt i trä, annars ganska snarlikt. På utrymmet mellan gårdarna fanns en vedbod och en avträdesbyggnad, dit även hushållsavfallet avlämnades.

Bostäderna och en brandmästmiddag med förhinder.

På huvudbrandstationen fanns fem bostäder för befälet. I södra flygeln i högsta våningen var brandchefens bostad och därunder två bostäder för brandmästarna. I norra flygeln fanns bostäder för vice brandchefen och en brandmästare. Bostäderna var efter dåtida förhållanden moderna med värmeledning, el och gasljus samt avlopp och rinnande vatten. I vissa rum fanns linoleummattor. Sådana moderna bekvämligheter som badrum och WC, kylskåp, frysskåp, tvättmaskin, el- eller gasspis fanns inte. För bad fanns det ett gemensamt badrum i trapphuset, där vattnet värmdes i kopparbehållare eldad med ved. I chefsvåningen fanns dock åtminstone, när jag bodde där, ett badrum med en Junker-apparat.

I våningen var belysningen i vissa rum elektrisk och i andra gas. I köket fanns en vedspis, men ingen värmeledning. Det fanns gasuttag så vi hade skaffat ett par gaslågor. Vidare fanns det en torrtoalett. Vissa dagar i veckan kom "dassgubben" kl. fem på morgonen och tömde toaletten.

Chefsvåningen var en stor representationsvåning. Seden krävde att chefen representerade, det gällde bl.a. mot brandbefäl och brandbefälsaspiranter. Det dög inte med kaffekalas eller servering av måltiderna på papp-tallrikar, som ju nu är vanligt. Nej, det skulle vara god och riklig mat med öl och brännvin samt helst även vin och därefter kaffe med cognac och punsch. Några representationspengar utbetalades ej av kommunen. För att kunna fullgöra representationen krävdes stor sparsamhet i vardagslag.

Det hade sina bekymmer att anordna middagar för brandbefäl. Vid ett tillfälle, då samtliga brandmästare och likställda var inbjudna på middag, blev det larm just när sällskapet skulle sätta sig till bords och alla lämnade salen utom redogöraren Heineman och verk-mästaren Carlsson. En sådan situation var givetvis en mardröm för en värdinna.

Tvätterskans sup.

I norra flygelns källare fanns en primitiv tvättstuga. Två gånger om året använde min familj tvättstugan. Två tvätterskor anlätades. Det var ett hårt och tungt arbete. I löneförmånerna ingick kraftig och god mat och dessutom krävde tvätterskorna en stor sup till maten.

Musjakten och okynnes hund, som gick igen.

Utom hästarna fanns det andra djur på huvudbrandstationen. Ett par befäl hade hundar. Under kriget hade några brandmän kaniner.

Dessutom fanns det gott om råttor och möss. Under kriget var det ont om kol och det eldades med ved, som låg i stora staplar på gården. Där trivdes råttorna och likaså när ombyggnaden av mittflygeln skedde efter världskrigets slut. De små mössen fanns inne i huset och tog sig ibland genom värmeledningarna in i lägenheterna. Vid ett tillfälle när jag kom in i sängkammaren fick jag se en dråplig syn. Min mor stod uppklättad på en stol. En liten mus sprang omkring i rummet och under sängen låg min far och vice brandchefen Nicander i full uniform och jagade musen, uppenbarligen mycket roade av jakten.

En av hundarna blev ryktbar. Såsom det stod i Byggningsbalken i 1734 års lag blev hunden en okynnes hund, som biter folk och få. Självt blev jag biten av hunden. Så småningom beslöts att hunden skulle avlivas. En brandman fick i uppdrag att föra hunden till "nattmannen" i Sandarna. Nattmannen var en person som hade till uppgift att avliva hundar och andra mindre djur. Brandmannen tyckte emellertid att han likaväl kunde sälja hunden och tjäna en slant. Han gjorde det på betryggande avstånd från brandstationen men han hade underskattat hundens väderkorn. Det dröjde inte mer än ett par dagar så dök hunden upp på brandstationen. Min far blev mycket upprörd över ett sådant ohederligt handlande som ju även i enlighet med då gällande lag var ett strafflagsbrott. Straffet blev en grundlig utskällning och därmed var

saken glömd. Hur det gick för hunden kommer jag inte ihåg. Till sist blev det en god historia.

Expeditionen och redogörarens skrivmaskin.

Administrationn var mycket enkel och okomplicerad, särskilt när man jämför det med nutidens jättelika administrationsapparat. Det såg ut som på en kompani- eller batteriexpedition i äldre tider, vartill jag hänför tiden för andra världskriget, där mina efarenheter på området upphör.

Expeditionspersonalen bestod av brandchefen, vice brandchefen och redogöraren samt en brandman, som fungerade som något slags vaktmästare och så smångom även som skrivbiträde. Expeditionen bestod av tre rum. I det norra fanns brandchefen, i ett mellanrum brandmannen och i det södra rummet satt vice brandchefen och redogöraren vid ett stort skrivbord mitt emot varandra. Till en början fanns inga skrivmaskiner. Såvitt jag kan minnas hade min far dock en skrivmaskin, när han blev brandchef. Sekreterare var ett okänt begrepp. Min far skrev själv alla skrivelser, som utgick från brandchefen. Han skrev som brukligt var endast med pekfingerarna.

Redogöraren hade hand om brandkårens affärer, betalade löner och räkningar, förde räkenskaper och hade hand om brandkårens förråd av uniformer m.m.

Jag var ofta som barn inne på expeditionen

och kunde se hur arbetet bedrevs. Vice brandchefen satt och skrev en inbunden bok. där kommenderingarna infördes. Det som mest intresserade mig var när han skrev fel och skulle rätta, vilket skedde med en vätska som fanns i en flaska.

Så småningom fick även redogöraren skrivmaskin, som han med motvilja sökte hantera. Det berättades att Heineman, när han gjorde sina försök på maskinen och kom till radens slut, där en klocka ringde, tog telefonen, där han givetvis inte fick något svar. När detta upprepats några gånger blev han ursinning och utfor i kraftiga svordomar. Så småningom fick han dock klart för sig hur maskinen fungerade.

Det militära inflytandet. Blev brandchefen överstelöjtnants jämlike?

Göteborgs Brandkår är den äldsta yrkesbrandkåren i Sverige. Den skulle vara helt civil efter engelskt mönster. Det fanns ej heller några militära titlar. I Stockholm organiserades däremot brandkåren åtminstone till en början efter militärt mönster med militära yrkesbefattningar.

Det är emellertid klart att det militära inflytandet även i Göteborg blev mycket stort, särskilt sedan artillerikaptenen Tegnér blev brandchef.

I och för sig finns det stora likheter mellan brandförsvaret och det militära försvaret. Det kan sålunda i båda fallen uppkomma svåra situationer, där det är nödvändigt att fatta

snabba beslut och där en vilja måste råda.

Vidare skedde på 10 och 20-talet all rekrytering av brandbefäl från officerskåren och för manskapet var den stora rekryteringsbasen de stamanställda underbefäl, som i krigsmakten efter viss tjänstgöring måste sluta, om de ej blev underofficerare. Även poliser, spårvägare och andra kommunala och statliga verk hade samma rekryteringsbas.

Min far sade sig ogilla det militära i brandkåren och reagerade alltid starkt, när brandmännen kallades brandsoldater. När det blev nödvändigt att utöka antalet brandbefäl diskuterades vad dessa befäl skulle kallas. Man stannade för brandkapten, då ju det inte enbart var en militär titel. Det fanns ju sjökapten, hamnkapten, lagkapten m.m.

Befälets uniformer var till en början efter engelsk förebild likt en sjöofficers uniform med vit krage och slips. Sedermera ändrades uniformen till en arméuniform. Min far uppgav som skäl att han tyckte det var dyrbart med den ständiga kragtvätten. I botten låg säkert att han som infanterist bättre gillade en arméuniform. När det inrättades en brandkaptenstjänst fick befattningshavaren en uniformskrage med tre små stjärnor som militära kaptener har. Vice brandchefen måste då få en majorsuniform och brandchefen en överstelöjtnantsuniform med två stora stjärnor på kragen. Det glädde säkert min far innerst inne att han som endast var löjtnant i armén åtminstone uniformsmässigt blev överstelöjtnants jämlike.

Biskopsättlingens vagnpark.

Brandchefen Tegnér tillhörde den kända släkten Tegnér vars främsta medlem var skalden och biskopen Esaias Tegnér. Brandchefen Tegnér och framförallt hans dotter Disa, som blev gift med vice brandchefen Eric Nican-der, var mycket stolta över sin fina släkt. Han måste leva upp till släktens krav och hade låtit brandkåren, närmast för sitt privata bruk, anskaffa ett stort antal vagnar av olika slag. En av vagnarna den s.k. ordonnansvagnen, en enspänd droska, stod i vagnhallen och användes för att köra brandchefen och annat befäl till eldsvådor, om befälet ej kunde följa med uttryckningen. Vagnen användes även för att köra befälet till olika tjänsteförrättningar, men även för privat bruk. Övriga fordon, som stod i en vagnbod, som låg i bottenvåningen vid gårdsingången till södra flygeln, hade väl knappast någon betydelse för tjänsten. Jag kan inte erinra mig alla vagnar som fanns, men jag kommer ihåg en stor tvåspänd droska, en gigg, en trilla och två slädar.

Det patriarkaliska styret.

Under hästbrandkårens tid var brandchefen närmast nog enväldig inte blott på eldsvådor utan även i den inre tjänsten. Stadens myndigheter la sig inte i några detaljer och inga brandmän var organiserade i fackföreningar. De anställda var sålunda helt beroende av vilken person chefen var.

Min far var en kraftfull och viljestark person, som ville bestämma och också gjorde det. Men han var också mycket mån om sina mannar både kollektivt och individuellt.

Han arbetade energiskt för att förbättra de anställdas löner och ledighet. Hans motto var att de skulle i alla avseenden vara jämställda med polis i motsvarande grad. I enlighet härmed borde en poliskommissarie och en brandmästare vara jämställda. Så var det nog emellertid inte i den sociala rangordningen. En poliskommissarie ansåg sig vara ett strå vassare. Väl medveten om detta sökte jag en gång provocera min far och frågade: "Vem är egentligen högst en poliskommissarie eller en brandmästare?" Min far svarade: "På eldsvådor är brandmästaren högst." Han ville aldrig direkt medge att en brandmästare skulle vara lägre än en poliskommissaire.

Livsmedelsbutiken. Disa blir hästkorv. Går det att äta hästkött?

Under första världskrigets sista tid var det ont om mat i Sverige. Min far intättade därför en livsmedelsbutik på brandstationen. Den var inrymd i nyssnämnda vagnbod. Butiken skötte av ett par brandmän och varorna kunde säljas till lägre priser än i vanliga affärer. Specerihandlarna i trakten var givetvis inte glada åt detta.

För att hjälpa till med matförsörjningen slaktades brandkårens sista häst Disa och blev rökta korvar, som delades ut till brandmän-

nen. Det fanns då fortfarande en stark motvilja mot att äta hästkött, men nöden har ingen lag och jag tror att de flesta liksom jag själv tyckte köttet var ganska gott.

Chefens sociala verksamhet.

På det individuella planet fick verkschefen hjälpa till med att lösa många privata problem såsom familjetvister, underhåll till oäkta barn, dåliga affärer m.m. Ur egen kassa bistod ofta min far med räntefria lån. Det fanns ingen socialvård på den tiden och fattigvården var inte avsedd för personer i brandmannens position.

Det demokratiska genombrottet. Kommunalmannen Axel Dahlström och Riksens ständer.

Åren 1918–1919 skedde det demokratiska genombrottet i Sverige. De nytilkomna socialdemokratiska kommunalmännen var mera benägna att lägga sig i brandkårens administration och en del av kåren blev medlemmar i kommunalarbetareförbundet. Brandchefen miste en del av sin makt och det gillade han naturligtvis inte. Motsättningarna utjämnades emellertid snart och det slutade med ett gott samförstånd mellan verkschefen och både kommunens starke man. Axel Dahlström, och kommunalarbetarnas ombudsman.

En av tvistefrågorna var efter vilka grunder en brandman skulle befordras till brandför-

man. Socialdemokraterna förfäktade att grunden enbart skulle vara antalet tjänsteår. Detta var i och för sig inte något nytt och radikalt krav. Redan på 1700-talet hade tjänstemännen år 1756 lyckats få igenom en bestämmelse att tjänsteåren skulle i huvudsak vara den enda avgörande faktorn vid tillsättandet av tjänsten. Därigenom skulle godtycke och besvärande konkurrens mellan arbetskamrater undvikas. Det visade sig emellertid att bestämmelsen negativt påverkade förvaltningens effektivitet, varför bestämmelsen upphävdes år 1766.

Någon gång på 30-talet besökte jag i egen skap av advokat Axel Dahlström, som då var överförmyndare, i ett förmyndarskapsärendet. Överförmyndarens lokaler var då mycket primitiva, då de besökande väntade i samma rum som överförmyndaren arbetade. Medan jag satt och väntade, samtalande överförmyndaren med en brandman i uniform. Jag kunde inte låta bli att höra på samtalet, som rörde ett befordringsärende. Brandmannen ansåg sig vid tillsättandet av en förmanstjänst ha blivit förbigången av en brandman med kortare tjänstetid. Brandmannen fick inte något medhåll. Dahlström hävdade med kraft att man vid tjänstetillsättningar inte bara borde ta hänsyn till tjänsteåren, utan även till förmåga att föra befäl och annan lämplighet. Det var som om min far hade talat. Till och med ordalagen var nästan desamma. Dahlström hade tydligen liksom Riksens ständer på 1700-talet ändrat sig och slaktat en helig ko.

Flaggan och kronprinsessans död.

Den första maj 1920 avled kronprins Gustav Adolfs gemål Margaretha. Denna dag uppehöll jag mig på brandstationens norra gård, där jag såg brandmännens pärspele, som jag i annat sammanhang kommer att beskriva. På gården uppehöll sig också den lediga stationsvakten, vilken det bl.a. ålåg att ombesörja flaggningen. Rätt som det var ropade någon: "Flaggan skall halas till halv stång, kronprinsessan är död." Nej ropade då några brandmän: "Vi är socialister". Ordern utfördes dock, men det visade att det började blåsa andra vindar.

Vakttjänstgöringen.

Brandmännen var kommenderade till olika slag av vakttjänstgöring såsom stationsvakt, stallvakt, telegräfsjänst och vakt på flodsprutan.

Stationsvakten var tre man och tjänstgjorde under två timmars pass under ett dygn. Posten satt på en bänk i vagnhallen och skulle bevaka den öppna dörren från gatan. Det förekom nämligen att brandkåren alarmerades med bud. Efter motoriseringen ålåg det varje stationsvakt att vid larm starta en bil. Detta skedde med en vev och fordrade viss vana och skicklighet, då risk för bakslag fanns. Under spanska sjukan då på grund av stor sjuklighet bland brandmännen, militär från Nya Varvet tjänstgjorde, fick en matros ett bakslag så underarmen bröts. Bilarna provstartades ett par gånger per dygn.

På flodångsprutan måste det vara ständig vakt för att hålla fyr i pannan. I annat fall kunde det ta för lång tid för båten att lägga ut. Vakten bestod av en maskinist och en vanlig brandman som handräckning.

De vanliga brandmännens dagordning var ungefär som följer. Redovisningen grundar sig på min egen erfarenhet från min tjänstgöring 1923, men jag tror att samma dagordning gällde under hästbrandkårens tid.

Morgonen började med städningen som jag förut beskrivit. Därefter följde gymnastik, som leddes av förre vice brandchefen Nicander. Efter något uppehåll var det exercis och sedan middag. På eftermiddagen utfördes under ett par timmar handräckning och underhållsarbeten. På fredagarna spolades vagnhallen och på lördagarna putsades bilar och mässing.

Fritidssysselsättningar. Pärspelet.

Man kan säga att brandmännen hade kort ledighet och lång fritid om man med fritid menar den tid under tjänstgöringen, då ej något arbete utfördes.

Det fanns några enklare idrottredskap för den som ville idrotta, bibliotek och tidningar för den som ville läsa. Kamratlig samvaro och alla sorters spel var ju också en vanlig sysselsättning. Den populäraste sysselsättningen var nog pärspelet.

Detta spel är ett bollspel, som spelas av ett innelag mot ett utelag, vardera sidan om ca sju personer. Bollen slås med flata handen –

kunde också sparkas men det förekom sällan – och får studsas en gång. Laget, som ej kan slå tillbaka bollen, har förlorat och man byter sida. Spelet inleds genom att en från utsidan kastar bollen i parken, ett rektangulärt område (2,3x0,6 m) på brandmännens gård upplinjerat i sanden. Pärkspelet är ett gotländskt spel och hur det kommit till brandkåren vet jag inte.

Ett annat omtyckt nöje var att putsad och uppgjord i den fina uniformen flanera på Nordhemsgatan utanför vagnhallen, dit traktens flickor gärna gick för att inleda bekantskap med några "stiliga" brandmän.

Extraknäck. Hårklippning för 25 öre.

Den flitige och närige sysslade med extraarbeten. Uppfinningsförmågan var stor. Tvättning av segel till fritidsbåtar var den mest iögonfallande sysselsättningen. Kasernmästaren Stålman klippte för 25 öre traktens pojkar. Det var snaggningsmaskin och gick på några minuter. I en källare satt en brandmästare och gjorde livbojar av kork. En annan brandman hade flaggfabrik. Överbrandmästaren C. A. Carlsson var livförsäkringsagent och drev en brandredskapsfirma.

Får en brandman strejka?

Det är inte min mening att ge mig in i en debatt om den offentliganställdas strejkrätt. I stället vill jag berätta en historia från storstrejkens dagar år 1909. Vid ett tillfälle pratade en

brandman med en strejkande och sa på skämt: "Nu skall vi också strejka." Tänkande på vad i så fall skulle kunna hända och med fasa i rösten svarade den strejkande: "Det får Ni la inte göra."

Dryckesvanor och vad oskyldigt vin kan ställa till med.

Jag tror inte många var absolutister. En stor del hade varit stamanställda och några sjöfolk och dessa brukar ju inte spotta i glaset. Även om på fester en del kunde vara något i gasen, har jag aldrig sett någon brandman vara berusad. Någon tanke att även mindre alkoholförtäring kunde vara menlig för tjänsten fanns varken hos befäl eller manskap, snarare tvärtom. Mot slutet av 20-talet kunde det dock hända att en brandman i ett dryckeslag sade: "Jag skall inte ha något för jag kör utryckningsbil."

Den enda av mig kända nykteristen var överbrandmästaren C. A. Carlsson – en för detta underofficer, som befordrats direkt till överbrandmästare. Han var godtemplare och tempelriddare. Carlsson var flitig, intelligent och sparsam och en stor idealist, som ordnade studiecirkel för brandmännen. Dessutom var han en duktig affärsman och samlade ihop en anseende förmögenhet.

Sommaren 1923, då jag var anställd vid brandkåren, firade brandkåren sitt 50-årsjubileum. Rätteligen skulle det firas år 1922, men med hänsyn till att Göteborgs stad år 1923 firade sitt 300-års jubileum beslöts att brand-

kårens 50-års jubileum skulle firas samma år. Staden eller möjligen brandförsäkringsbolagen anordnade en fest för brandmännen. Det skulle vara fint och värdigt, så det bjöds på en förmiddagsbankett med olika frukter och sött gult southernevin. Brandmännen var ovana vid vin och drack det som en alkoholfri läskedryck. Jag förstod vad som skulle hända, så på eftermiddagen gick jag av nyfikenhet in på olika logement och såg en samling slagna hjältar ligga och sova. Det var nog tur att det inte blev någon utryckning.

Brandchefen: "Jag har 24 timmars arbetsdag." En brandkapten: Man måste ransonera arbetet."

Innan den första brandkaptenen anställdes ansågs efter vad jag vill minnas att befälet, jag menar då brandcheferna och brandmästarna inte behövde några fridagar, då de bodde på stationen. Behövde någon lämna stationen för något ärende fick han begära permission. Men en av brandcheferna eller åtminstone en överbrandmästare måste finnas på stationen för att kunna vara chef för trefordonsutryckningen. När flera brandbefäl anställdes anordnades ett jourssystem med fridagar.

Min far brukade säga: "Jag har 24 timmars arbetsdag." Detta var givetvis ett skämt, men innehöll dock någon sanning. När han var på stationen följde han alltid med på en trefordonsutryckning. Om han lämnade stationen uppgav han alltid ett telefonnummer, där han kunde träffas och var han på rörlig fot ringde

han till stationen med jämna mellanrum. Hela dygnet ville han bli informerad om någon utryckning skedde. Han ville varje ögonblick veta vilka styrkor han hade till disposition.

Å andra sidan var den tid han arbetade ganska kort, om man bortser från utryckningarna, som var relativt sällsynta.

På morgonen mellan kl. 8.30–9.30 arbetade min far på expeditionen. Vissa förmiddagar hade han sammanträden med stadens myndigheter eller gjorde brandskyddsbesiktningar. Han arbetade fort men mer än ett par timmars arbete var det nog inte.

Detsamma gällde övrigt befäl. Det är förklaringen till att en brandkapten brukade säga: "Man måste ransonera arbetet." Det högre brandbefälet brukade för att få tiden att gå samt för att få motion och frisk luft promenera fram och tillbaka på den södra gården. Min far sysslade dessutom med oavlönat föreningsarbete för Lingförbundet, där han var ordförande.

Slangtornet och när en femåring upptäcker att äldre personer inte alltid talar sanning.

I mitten av brandstationen reser sig ett högt torn varifrån telegrafledningarna bl.a. för brandskåpen utgick. Tornet användes även för att hänga slangar till tork. Man gick upp i tornet på mycket smala trappor. För barn givetvis en spännande och farlig lekplats.

Högst uppe på tornet satt en vindflöjel. I 5–6 årsåldern brukade jag göra fula miner. Det

passade sig inte då och min mor sade för att skrämma mig: "Om vinden vänder sig, när Du gör minerna blir Du sådan för all framtid." När jag en dag såg vindflöjeln röra sig fram och tillbaka på grund av kastbyar tänkte jag: "Tänk om jag skulle pröva." Med största tvekan gjorde jag den fulaste min jag kunde och plötsligt vände sig vinden. Jag fann till min glädje att inget hände och efter den dagen förstod jag att äldre personer inte alltid talade sanning.

Alarmeringen.

På hästbrandkårens tid och långt därefter skedde brandmännens utalarmering genom ringklockor och tändning av elektriskt ljus. Frånsett den tidigaste barndomen kunde jag inte undgå att vakna av larmet. Händelseförloppet följde samma mönster. Först larmet sedan en fruktansvärd duns liksom ett bombnedslag – det var när alla brandmännen på en gång satte fötterna i golvet – därefter ett kraftigt ljud från springande fötter och efter en stund braket, när portarna till vagnhallen slogs upp.

När jag var i den värsta äventyrsåldern brukade jag gå upp och se efter om himlen var rödfärgad, vilket tydde på en större brand. Jag tog reda på var branden var och gick dit om det inte var för långt. När jag blev äldre tänkte jag däremot: "Skönt att jag inte är vid brandkåren". Därefter vände jag mig i sängen och somnade om.

Civilförsvarets födelse

I augusti 1914 utbröt första världskriget. Sverige mobiliserade landstormen och vissa årsklasser. Min far hade semester och familjen bodde på landet. Jag minns som igår, när jag kom ut på kökstrappan och kyrkklockorna plötsligt började ringa. Det är mobilisering sa min far. Vi reste skyndsamt till Göteborg. Vid mobiliseringen skulle samling för vissa förband ske på Heden i Göteborg. De första som var på plats var de brandmän, som hade mobiliserats. Detta medförde en sådan åderlåtning av brandkåren att den inte kunde tillfredsställande fungera. I de svåra situationer, som kunde uppkomma i krig, t.ex. genom bombardemang från sjön, bombardemang från luften var då inte aktuellt, beslöts omedelbart att brandmännen, såväl befäl som manskap skulle i vissa hamnstäder befrias från militärtjänst vid mobilisering. Man skulle kunna säga att civilförsvaret föddes i detta ögonblick.

Spanska sjukan och en hästkur med cognac.

År 1918–1919 drabbades Sverige av spanska sjukan, som var en svårartad influensa ofta med lunginflammation som följsjukdom. Då det på den tiden inte fanns antibiotika var lunginflammation en livsfarlig sjukdom som ofta medförde döden. Det var egendomligt nog unga och medelålders fysiskt starka personer som drabbades hårdast. De som hade haft ryska snuvan i slutet av 1800-talet klarade

sig oftast. Mina föräldrar blev ej sjuka.

Brandmännen drabbades hårt inte minst genom att de ombesörjde ambulanstransporterna till sjukhus. Den friska ambulansstyrkan fick en abnorm arbetsbörda. Militärer från Nya Varvet inkallades för att fylla luckorna.

Min far lät brandkåren anställa en sjuksköterska, som gick hem och hjälpte de sjuka brandmännen. Patienten behandlades med en veritabel hästkur. Han inpackades i våta lakan med filter utanpå och fick ett stort glas cognac, vilket allt medörde kraftig svettning. Patienten blev bra. Endast två av brandmännen avled och de hade inte fått behandlingen efter vad det sades. Vad den medicinska sakkunskapen säger är en annan fråga.

Gott kamratskap hjälper i nödens stund

Nu för tiden lever brandmännen frånsatt att de har ett farligt yrke på samma sätt som alla andra anställda med varierande arbetstider. Det är givetvis självklart att det i det moderna samhället måste vara så.

På hästbrandkårens tid och ett stycke framåt i tiden levde emellertid brandmännen i en sluten kasernliknande värld och tillbringade större delen av ett arbetsår på sin arbetsplats. Detta var inte enbart av ondo. Brandmännen lärde väl känna varandra och ett gott kamratskap uppstod ofta. I svåra situationer, som ju kan uppkomma vid eldsvådor är det av oskattbart värde att känna sina kamrater och på vilka man kan lita.

Författaren
är
innehavare av C. G. Ekstedts
advokatbyrå

